

Andrius MARCINKEVIČIUS

*Rusų profesinė
veikla Kaune
1918–1940 m.:
įgūdžių pritaikymo
galimybės ir kliūtys*

Reikšminiai žodžiai: rusai, rusų imigrantai, Kaunas, darbo rinka, profesinė veikla, įsidarbinimo galimybės, įgūdžių pritaikymas.

Įvadas

Rusai Kaune yra istorinė etninė grupė, kurios nariai jau ne vieną šimtmetį įvairiai prisideda prie miesto socialinės raidos. Šiuolaikinėje lietuviškoje istoriografijoje rusų padėtis laikinojoje Lietuvos sostinėje yra išnagrinėta daugiausia kultūros ir švietimo aspektais. Dėmesys šiems aspektams nėra atsitiktinis. Svarus rusų mokslininkų indėlis į Vytauto Didžiojo universiteto veiklą (L. Karsavinas, I. Lappo, P. Jankauskas, N. Pokrovskis ir kt.)¹ ar baleto trupės (P. Petrovas, N. Zverevas, A. Obuchovas, V. Nemčinova ir kt.) ir operos režisierių (D. Arbeninas, N. Vekovas, T. Pavlovskis ir kt.) spindesys Valstybės teatro scenoje daugelio tyrinėtojų iki šiol suvokiamas kaip savotiška rusų, gyvenusių Kaune iki 1940 m., vizitinė kortelė.² Šios sritys tapo savotiškais kultūriniais tiltais rusų ir lietuvių visuomenės narių bendradarbiavimui, todėl ir šis bendradarbiavimas dažniausiai (ir ne be

¹ P. Lasinskas, *Levo Karsavino veikla Vytauto Didžiojo universitete 1927–1939 metais, Darbai ir dienos*, 1996, Nr. 2 (11), p. 21–48; P. Lasinskas, Ivanas Lappo – Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, *Lituanistica*, 1998, Nr. 3, p. 3–20; S. Pivoras, P. Lasinskas, Humanitarinių mokslų fakultetas, *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002 m.*, Kaunas, 2002, p. 123–148.

² N. Kasatkina, Lietuva M. Dobužinskio kūryboje, *Etiudai*, 1993, Nr. 1, p. 52–59; N. Kasatkina, *Rusų inteligentijos integracija į tarpukario metų Lietuvos kultūrą* (disertacijos rankraštis), Vilnius, 1994; H. Šabasevičius „Rusų sezonai“ Lietuvoje, *Etiudai*, 1993, Nr. 1, p. 72–76; H. Šabasevičius, Pavelas Petrovas ir Lietuvos baleto raida 1925–1929 metais, *Kultūrologija*, 2007, Nr. 5, p. 177–201; A. Girdzijauskaitė (sud.), *Lietuvių teatro istorija*, 1 kn.: 1929–1935, Vilnius, 2000; A. J. Ambrasas, *Lietuvos muzikos istorija*, 2 kn.: *Nepriklausomybės metai, 1918–1940*, Vilnius, 2009.

pagrindo) suvokiamas kaip reikšmingas valstybės kultūrinės raidos akcentas. Kauno rusų etninės kultūros išraiškos 1918–1940 m. yra sulaukusios gerokai mažiau dėmesio ligšioliniuose tyrimuose. Istorikai buvo atidesni Kauno rusų gimnazijos, jos ilgamečio direktoriaus Aleksandro Timinskio³, taip pat Kauno stačiatikių ir sentikių bendruomenių veiklos aptariamam laikotarpiui analizei⁴.

Atlikti tyrimai leidžia susidaryti santykinai išsamų vaizdą apie rusų kultūrinį gyvenimą Kaune aptariamam laikotarpiui, bet fragmentiškai atskleidžia jų socialinės padėties aspektus. Šie aspektai yra platus tyrimo objektas, kuris jau imamas laipsniškai atskleisti⁵. Šiame straipsnyje skiriama dėmesio rusų integracijai darbo rinkoje, kurios analizė pravarti permąstyti kai kuriems stereotipams. Profesinės sėkmės atžvilgiu rusus tapatinant su Vytauto Didžiojo universiteto profesoriais arba Valstybės teatro baleto trupės nariais, supaprastintai suvokiama rusų, ypač porevoliucinio srauto imigrantų iš Rusijos, padėtis tuometinėje darbo rinkoje. Juo labiau kad rusai Kauno mieste anaiptol nesudarė vienalytės (pagal pragyvenimą, politinį ir socialinį statusą, išsilavinimą, religinį ir kultūrinį tapatumą) gyventojų etninės grupės. Tad šios grupės segmentai atstovavo skirtingam profesiniam potencialui. Kita vertus, integracijos į darbo rinką sėkmei buvo svarbus ne tik šis potencialas, bet ir rusų etninės grupės suvokimas lietuvių visuomenėje bei Lietuvos reikšmė rusų emigracijos Europoje kontekste. Antai nuo priimančios visuomenės nuostatų labai priklausė etninės daugumos ir etninių mažumų sąveikos pobūdis, savo ruožtu – ir integracijos darbo rinkoje erdvė.

Šio straipsnio tikslas – ištirti Kauno rusų darbinės veiklos 1918–1940 m. pobūdį, atsižvelgiant į šios etninės grupės profesinį potencialą, etninės daugumos politiką ir nuostatas rusų integracijos darbo rinkoje atžvilgiu. Taip pat atsižvelgiama į reikšmės rusų integracijai šioje rinkoje turėjusius esminius lokalius ir tarptautinius politinius, ekonominius ar socialinius veiksnius. Rusų atstovaujama profesijų Kaune spektras, jų integracijos į darbo rinką aspektai tiriami neapsiribojant ryškiausiais profesinės sėkmės atvejais, bet atkreipiamas

³ М. Бурьгина, Первая русская гимназия в Литовской Республике // А. Ковтун (ред.), *Русские в Литве (1918–1940): определение проблемы = Rusai Lietuvoje 1918–1940 m.: problemos apibūdinimas*, Kaunas, 2001, c. 48–61; А. Ковтун, Русский мир Каунаса (Культурное общество в 1918–1940 гг.), *Darbai ir dienos*, t. 34, 2003, p. 145–176; P. Lasiuskas, Kauno mokytojų draugijos gimnazija ir Aleksandras Timinskis (1920–1940), *Lituanistica*, 2007, Nr. 2, p. 89–95.

⁴ A. Marcinkevičius, S. Kaubrys, *Lietuvos Stačiatikių Bažnyčia 1918–1939 m.*, Vilnius, 2003; A. Marcinkevičius, Kauno stačiatikių draugijos 1918–1940 m., *Lietuvos istorijos studijos*, 2003, Nr. 11, p. 34–46; R. Laukaitytė, *Stačiatikių bažnyčia Lietuvoje XX amžiuje*, Vilnius, 2003; R. Laukaitytė, Kauno stačiatikių bendruomenė XIX–XX a., *Kauno istorijos metraštis*, t. 9, 2008, p. 89–106; Г. Поташенко, Русские Литвы: современный национализм. Старообрядческая Поморская Церковь (1918–1940) // Т. Ясинская (сост.), *Русские Прибалтики: механизм культурной интеграции (до 1940 г.)*, Вильнюс, с. 89–101.

⁵ N. Kasatkina, A. Marcinkevičius, *Rusai Lietuvos Respublikos visuomenėje 1918–1940 m.: istorinės retrospektyvos konstravimas*, Vilnius, 2009.

dėmesys į šio proceso dinamiką, formalius ir neformalius įsidarbinimo sunkumus. Rusai traktuojami kaip heterogeniška senbuvų (LDK sentikių ir Rusijos imperijos laikotarpio atvykėlių palikuonys) ir porevoliucinio srauto iš Rusijos imigrantų grupė. Šis skirstymas grįstinas nevienodomis jų statuso ir profesinės karjeros galimybėmis tuometinio Kauno miesto darbo rinkoje. Straipsnyje remiamasi Lietuvos centrinio valstybės archyvo dokumentais, taip pat skelbtais šaltiniais ir ligšioline lietuviška istoriografija.

Rusų profesinių igūdžių spektras ir jų pritaikymo galimybės

1923 m. visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, rusai Kaune buvo penkta pagal dydį etninė grupė. Nėra aiškus bendras rusų senbuvų ir imigrantų skaičius mieste, kadangi įvardijami tik 2 924 rusai, surašymo metu turėję Lietuvos pilietybę. Į šį skaičių neįėjo vadinamųjų svetimšalių kategorijos asmenys. Jie buvo suskirstyti pagal pilietinę priklausomybę. Kaune susitelkė 29,2 proc. visų svetimšalių Lietuvoje įvardijamų asmenų. Iš jų 837 (39,9 proc.) buvo atvykę iš Sovietų Sąjungos.⁶ Šis faktas mažai ką atskleidžia, nes porevoliucinio srauto imigrantai iš Rusijos dažniausiai buvo nepriėmę sovietinės pilietybės. Rusų emigrantų susivienijimo pirmininko Jokūbo Fiodorovo vertinimu, 1929 m. Kaune telkėsi apie 2 000 rusų imigrantų, bet iš jų esą tik 600 atstovavo vadinamajam Baltajam judėjimui. Tarp pastarųjų apie pusę sudarė atvykėliai iš Konstantinopolio arba Lenkijos, kitą dalį – perbėgėliai arba iš Raudonosios armijos dalinių, kovojusių Sovietų Rusijos ir Lenkijos kare, arba tiesiogiai iš Rusijos.⁷ Bet kuriuo atveju bendras rusų skaičius Kaune buvo didesnis nei šios tautybės piliečių skaičius. Tikybos atžvilgiu tarp piliečių suskaičiuoti 1 972 (67,4 proc.) stačiatikiai ir 864 (29,5 proc.) sentikiai.⁸ Dauguma sentikių atstovavo iki Pirmojo pasaulinio karo Kaune gyvenusiems rusams. Imigrantai iš Rusijos paprastai išpažindavo stačiatikybę, todėl ši konfesinė grupė netapatintina vien su rusais senbuvais; bendras stačiatikių skaičius viršijo šios tikybos piliečių skaičių.

Nėra galimybės tiksliai nustatyti rusų pasiskirstymo pagal darbinės veiklos sritis Kauno mieste rodiklių, kadangi 1923 m. surašymo metu šio pobūdžio

⁶ *Lietuvos gyventojai: pirmojo 1923 metų rugsėjo 17 dienos surašymo duomenys*, Kaunas, 1925, p. 17–18, 20, 32–33.

⁷ Л. Флейшман, Б. Равдин, *Балтийско-русский сборник*, 2 кн., *Материалы по истории русской жизни в Каунасе и Риге, Из архива Гуверовского института*, Stanford, 2007, с. 354–355.

⁸ *Lietuvos gyventojai...*, p. 41.

duomenys buvo apibendrinti tik visos valstybės gyventojų lygmeniu. Paaiškėjo, kad dauguma ekonomiškai aktyvių rusų tautybės piliečių dirbo žemės ūkyje (78,5 proc.), likusieji – pramonėje (7,5 proc.), valstybės ir visuomeninėje tarnyboje (3,2 proc.), prekyboje (0,8 proc.), transporto ir susisiekimo (1,1 proc.), kitose (8,9 proc.) srityse. Tarp visų šalies piliečių rusų rodikliai nebuvo išskirtiniai, išskyrus kiek gausesnį nuošimtį pramonėje ir menkesnį – prekyboje.⁹ Be to, šie duomenys neleidžia spręsti, kokiose srityse dirbo rusai, neįgiję ar iki surašymo praradę pilietybę. Dėsninga, kad Kauno gyventojų užimtumo rodikliai gerokai skyrėsi nuo bendro šalies vidurkio. Mieste, Lietuvai netekus istorinės sostinės Vilniaus, kūrėsi valstybės administravimo, ekonomikos, kultūros ir švietimo institucijų tinklas. 1923 m. surašymo duomenimis, dirbančiųjų žemės ūkyje dalis tarp miestiečių sudarė 3,6 proc., o valstybės ir visuomeninėje tarnyboje – 26,6 proc., pramonėje – 18,2 proc., prekyboje – 9,4 proc., transporto ir susisiekimo srityse – 5,7 proc., kitose srityse – 36,6 proc.¹⁰

Kaunas tapo pagrindiniu miestietišku profesijų raiškos centru. Čia buvo sprendžiami iššūkiai, su kuriais, pasak istoriko Gedimino Vaskelos, susidurdavo visos naujai susikūrusios valstybės: nepriklausomybės įtvirtinimas, švietimo plėtra, nuosavų politikos, mokslo, karo ir ūkio specialistų išmokslinimas ir profesinis rengimas, ūkio modernizavimas ir greitesnė plėtra.¹¹ Žydai, lenkai ar vokiečiai istoriškai buvo spėję išsikovoti tam tikras užimtumo nišas Kauno miesto ūkio struktūroje.¹² Rusų padėtis buvo kitokia, nes nemažai jų Rusijos imperijos laikotarpiu dirbo biurokratiame aparate ir tarnavo karinėse pajėgose. Priverstinė gyventojų evakuacija Pirmojo pasaulinio karo pradžioje išretino išsilavinusių rusų gretas Kaune. Šiuo atžvilgiu jie atsiliko nuo kitų etninių mažumų. Kita vertus, 1923 m. duomenimis, raštingų (mokančių skaityti ir rašyti) rusų piliečių nuošimtis Kaune (62,8 proc.) buvo dvigubai didesnis nei visos valstybės mastu (30,0 proc.): vyrų – atitinkamai 69,0 proc. ir 38,5 proc., moterų – 56,8 proc. ir 22,9 proc.¹³ Nuo šių žmonių motyvacijos ir gebėjimo pritaikyti įgytus profesinius įgūdžius, atsižvelgiant į didelę lietuvių inteligentijos ir specialistų stoką Lietuvos nepriklausomybės 1 dešimtmety, labai priklausė rusų integracijos Kauno miesto darbo rinkoje sėkmė.

⁹ *Lietuvos gyventojai...*, p. LIV, LX.

¹⁰ *Lietuvos gyventojai...*, p. 232–234.

¹¹ G. Vaskela, Lietuvių ir žydų santykiai visuomenės modernėjimo ir socialinės sferos politinio reguliavimo aspektais (XX a. pirmoji pusė), *Žydai Lietuvos ekonominėje-socialinėje struktūroje: tarp tarpininko ir konkurento*, straipsnių rinkinys, Vilnius, 2006, p. 164.

¹² Pasak lietuvių emigracijos veikėjo Valterio Banaičio, Lietuva buvo suskaldyta į tautinius ūkinius monopolius: „Lenkai – žemėvalda; žydai – prekyba ir amatai; bankai ir finansai – žydų, vokiečių ir kitų tautinių mažumų rankose <...> Ši 15–20 proc. tautinių mažumų dalelė turėjo dar ir kitą monopolį – išsimokslinimą. O lietuviai? Ūkininkai – luomas, neturįs pakankamai inteligentijos <...>“. *Metmenų laisvieji svarstymai: 1959–1989*, Vilnius, 1993, p. 292.

¹³ *Lietuvos gyventojai...*, p. 124–131.

Rusų inteligentai ir įvairių sričių specialistai, baigę Rusijos ir kitų šalių aukštąsias, aukštesniasias arba profesines mokyklas, galėjo pasiūlyti vertingų žinių bei įgūdžių Kaune duris atvėrusioms valstybinėms ir visuomeninėms institucijoms. Pažymėtina, kad jie dirbo visose gyventojų užimtumo srityse, išskirtose 1923 m. surašymo metu – administracijoje, teismuose, medicinos, švietimo, literatūros ir meno, krašto apsaugos srityse, taip pat buvo techninių specialybių ir religinių organizacijų atstovų. Kitas dalykas – tai, kad išlikusių šaltinių duomenys nesuteikia galimybės nustatyti, ar atstovavimas išvardytoms sritims buvo proporcingas rusų gyventojų skaičiui Kaune. Akivaizdu, kad rusams, kaip ir kitoms etninėms mažumoms, dėl politinių etninės daugumos interesų buvo sudėtinga pretenduoti į aukščiausias pareigybes (pvz., ministrus, departamentų vadovus) valdymo srityje, nepaisant išsilavinimo, įgūdžių ar kvalifikacijos. Antra vertus, pastarųjų dažnai pakako gauti centrinių ir municipalinių valdymo institucijų žemesnėms pareigybėms. Minėto surašymo duomenys rodo, kad pagal šeimininkų nuošimtį valstybinėse ir visuomeninėse institucijose rusai atsiliko nuo daugumos etninių grupių, o pagal tarnautojų – tik nuo lietuvių.¹⁴

Sprendžiant iš išlikusių šaltinių duomenų, valstybės tarnautojų gretose buvo atstovaujama įvairiems rusų visuomenės segmentams. Senbuviai buvo teoriškai pranašesni už porevoliucinio srauto imigrantus dėl palankesnio pilietinio statuso, tačiau tarp pastarųjų pasitaikė išskirtinių gabumų turinčių asmenybių. Buvęs Rusijos imperijos užsienio reikalų ir finansų ministras Nikolajus Pokrovskis, Kaune apsigyvenęs 1920 m., keletą metų ėjo Finansų ministerijos patarėjo pareigas. Kauno sentikių bendruomenės atstovas Savelijus Laptevas buvo Centrinio statistikos biuro specialistas. 1923 m. jis tapo surašymo duomenų leidinio redaktoriumi. Kauno miesto savivaldybėje rusai užėmė ne tarybos narių vietas, bet ėjo etatines pareigas.¹⁵ 1934 m. elektrotechniko pareigas ėjo Aleksas Ganfmanas, baigęs Vokietijos Altenburgo inžinierių mokyklą, matininko – Peterburgo politechnikos instituto auklėtinis Dmitrijus Savickis. Nina Vizgirdienė dirbo Medicinos ir sanitarijos skyriaus raštvede, VDU studentas Vladimiras Krestnikovas – Ūkio skyriaus raštvedžio padėjėju.¹⁶ Be to, mieste buvo privačių visuomeninių įstaigų tarnautojų, bet apie juos stinga išsamių duomenų. Paminėtina, jog Olegas ir Anastasija Perekriostovai dirbo viename iš miesto komercinių bankų.¹⁷

¹⁴ *Lietuvos gyventojai...*, p. 295–296.

¹⁵ 1918–1934 m. Kauno miesto taryboje nuolat dirbo 1-2 rusų atstovai: teisėjai Konstantinas Preisas ir Anatolijus Sokolovas, pedagogas ir ekonomistas Aleksandras Timinskis, tarnautojas Aleksandras Gomolickis ir matininkas Vasilijus Prozorovas. Pakitus rinkimų sąlygomis, 1934 m. į miesto tarybą tiesiogiai nebuvo išrinktas nė vienas rusų atstovas, tačiau tarp 12 Ministrų kabineto skiriamų narių atsidūrė minėtasis A. Sokolovas. Likusieji vienuolika buvo lietuviai. Tolesni savivaldybių rinkimų rezultatai, *Savivaldybė*, 1934, Nr. 12, p. 24.

¹⁶ Žinios apie Kauno miesto savivaldybės darbuotojus, *Lietuvos centrinės valstybės archyvas* (toliau – *LCVA*), f. 379, ap. 1, b. 156, l. 59, 79, 98, 160.

¹⁷ O. B. Перекрестов, *Глобес*, 1992, № 3, c. 122.

Nėra abejonių, kad teismų ir medicinos srityje Kaune vyravo žydai, o ilgainiui prie jų prisijungė lietuviai. Tuometėse telefonų ar adresų knygose tarp šių sričių specialistų galima aptikti keliolika rusiškų pavardžių, dažniausiai – privačiame sektoriuje. Iš Kauno kilęs Maskvos universiteto Teisės fakulteto auklėtinis Anatolijus Sokolovas ne vienerius metus ėjo apygardos teisėjo pareigas¹⁸. Advokatais dirbo Vsevolodas Bojevas, Ivanas Tatarincevas, Sergejus Šeremetevskis, Leonidas Korčinskis, Andrejus Zarinas ir Viktoras Engleris. Savo kabinetą mieste turėjo vidaus ir vaikų ligų specialistas Aleksandras Pogodinas, gimęs Ariogaloje ir baigęs Peterburgo karo medicinos akademiją (1929 m. primate ir į Ligonių kasą)¹⁹. Tarp chirurgų buvo Benjaminas Zacharinas. Stomatologe dirbo sentikių bendruomenės narė Tatjana Kazlauskienė.²⁰ Šia profesija privačiame kabinete Laisvės alėjoje iki ir po Pirmojo pasaulinio karo vertėsi Maskvos universiteto absolventė Olga Sokolskaitė-Andrejevienė.²¹ Nadežda Gildė buvo Pulkininko Rajano akušerijos-ginekologijos ligoninės, įsikūrusios Šančiuose, vedėja, o Galina Vyšniauskienė – šios ligoninės gydytoja.²²

Grupę rusų pedagogų dirbo daugiausia privačioje Kauno mokytojų draugijos rusų gimnazijoje, o dviejose valstybinėse pradinėse mokyklose rusų dėstomaja kalba, kaip ir kitose šios pakopos miesto mokyklose, darbavosi palyginti negausus būrys rusų tautybės mokytojų.²³ Biudžeto finansuojamoje meno srityje rusams labiausiai atstovavo Kauno valstybės teatro režisieriai, baletmeisteriai ir baletu artistai. Baletas ir mokslo plėtotė VDU buvo išskirtinės rusų porvoliucinio srauto imigrantų darbinės veiklos nišos, kuriose rimčiau nepasireiškė senbuviai. Reta išimtis – sentikių bendruomenės atstovo Ivano Prozorovo veikla operoje. Mėgino, bet vis tiek nepritapo Valstybės teatro scenoje buvusio Kauno generalgubernatoriaus Piotro Veriovkino dukters.²⁴ 1923–1939 m. Kaunas tapo Lietuvos stačiatikių vyskupijos centru, kuriame įsikūrė Lenkijos valdžios institucijų iš Vilniaus išvytas arkivyskupas metropolitas Eleuterijus (Bogojavlenskis). Jam buvo mokamas atlyginimas iš valstybės biudžeto, kaip ir mieste

¹⁸ В. Кришинович, Святой памяти дорогого Анатолия Сергеевича Соколова, *Эхо*, 1938, 22 декабря.

¹⁹ 1936 08 06, Kauno m. gydytojo liudijimas, *LCVA*, f. 380, ap. 2, b. 280, l. 20.

²⁰ 1937 12 07, Žinios apie Kauno sentikių moterų labdaros draugiją, *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 201, l. 12.

²¹ 1922 04 10, O. Sokolskaitės-Andrejevienės pareiškimas VRM Sveikatos departamentui, *LCVA*, f. 380, ap. 2, b. 501, l. 10; D. Baliutavičienė, Rajano ligoninė – užmiršta ligoninė, užmirštas vardas, *Lietuvos akušerija ir ginekologija*, t. XIV, 2011, Nr. 4, p. 332.

²² Kauno m. savivaldybės ir sanitarijos skyriaus tarnautojų sąrašas, *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 1713, l. 144–147.

²³ Pradinėje mokykloje Vytauto pr. nuo 1920 m. skirtingais laikotarpiais dirbo Leonidas Vorobjovas, Vladimiras Šakuras, Elžbieta Aronovaitė, Dmitrijus Rudzys, Dmitrijus Gomolickis. Analogiškai pradinėje mokykloje Žaliakalnyje nuo 1923 m. mokytojavo Mikas Safronovas, Mikas Rogevičius, Pavelas Filimonovas, Anatolijus Kraucevičius, Nikiforas Karumnas, Aleksandra Semionovaitė ir kt.

²⁴ M. Krupavičius, *Atsiminimai*, Chicago, 1972, p. 235.

veikusią Kristaus Prisikėlimo ir Apreiškimo stačiatikių parapijų šventikams bei Šv. Nikolajaus sentikių parapijos ganytojui.²⁵

Palankia sritimi rusams pritaikyti savo žinias buvo krašto apsauga. Dalis Kauno miesto rusų senbuvų tarnavo savanoriais Lietuvos kariuomenėje Nepriklausomybės kovų metu. Kai kurie iš jų su imigrantais iš Rusijos tapo aukšto rango karininkais. Rusų protegavimas buvo ypač būdingas pirmosios A. Volde-maro vyriausybės krašto apsaugos viceministrui Kiprijonui Kondratavičiui. Šį atleidus, kariuomenė irgi rėmėsi rusų, įskaitant surusėjusius lietuvius, karininkų paslaugomis. 1920 m. Aviacijos dalies vadu buvo paskirtas generolas Juozas Kraucevičius, atsivedęs grupę rusų lakūnų.²⁶ Šeimoje olandiškų šaknų turėjusiam, bet Kauno rusų bendruomenės veikloje aktyviai dalyvavusiam, leitenantui Sergejui Fanstiliui buvo pavesta suformuoti automobilių kuopą. Jurbarke gimęs generolas Leonas Radus-Zenkavičius dirbo kariuomenės štabe, 1922–1928 m. vadovavo Aukštiesiems karininkų kursams. Generalinio štabo viršininku kurį laiką buvo generolas Konstantinas Kleščinskis, sušaudytas 1927 m. dėl šnipinėjimo Sovietų Rusijai.²⁷ Iš karininkų paminėtini Petras Tarasenko, Viktoras Engleris, Aleksandras Uspenskis, Vladimiras Krišpinovičius ir kt.

Santykinai gausiai rusų atstovaujamoje pramonėje nebuvo tokių garsių vardų kaip jau išvardytose srityse. Galbūt todėl, jog tarp rusų, 1923 m. surašymo duomenimis, buvo nedaug šiai sričiai priskiriamų savininkų (20,2 proc.) ir daug samdomosios darbo jėgos (60,5 proc.).²⁸ Veikiausiai dėl finansinių išteklių stokos rusai retai steigė ir išlaikė Kaune nuosavas pramonės ar amatų įmones.²⁹ Kai kurie šaltiniai byloja, kad rusams priklausė smulkios įmonės: siuvykla, skrybėlių ir paminklų dirbtuvės, kalvė, kosmetologijos kabinetas ir pan.³⁰ Vyraavo fabrikų ir statybų darbininkai, juodadarbiai. 1934 m. draugijos *Išėivis į Afriką* steigėjai pagal profesiją buvo pramonininkas, tarnautojas, rangovas, tinkuotojas ir du staliai.³¹ Imigrantai dirbo Šančių saldainių ir šokolado fabrike

²⁵ A. Marcinkevičius, S. Kaubrys, *Lietuvos stačiatikių bažnyčia 1918–1939 m.*, Vilnius, 2003, p. 158.

²⁶ G. Surgailis, *Lietuvos kariuomenės vadai*, Vilnius, 1992, p. 59–60.

²⁷ A. Gaigalaitė, Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1940 m., *Mokslas ir gyvenimas*, 2002, Nr. 9.

²⁸ *Lietuvos gyventojai...*, p. 295–296.

²⁹ Nuo 1922 m. Sergejus Fanstilis Šančiuose išlaikė mūrinį dviejų aukštų elektros malūną, kuriame dirbo du darbininkai. 1923 m. Borisas Andrejevas su Česlovu Buivydu turėjo Kaune cinkografijos įmonę, gaminusią cinko klišes pagal valstybės ir privačius užsakymus. Įmonėje dirbo 3 darbuotojai. 1922 m. balandžio 22 d. ir 1923 m. spalio 26 d. Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos Pramonės skyriaus klausimų ir atsakymų lapai, LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 117, l. 34.

³⁰ *Lietuvos prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius, adresų knyga 1933 metams*, Kaunas, 1932.

³¹ Rusų emigracijai į Afriką Lietuvoje tvarkyti draugijos „Išėivis į Afriką“ įstatai, LCVA, f. 394, ap. 1, b. 930, l. 2–4.

Tilka ir Petrašiūnų popieriaus fabrike, taip pat fabrike *Liucija*.³² Panašu, jog mieste gyveno rusų, dirbusių užsienio šalių įmonių atstovybėms. 1921 m. Lietuvos valdžios institucijos leido atvykti į Kauną steigti chemikalų įmonę rusu įvardijamam Jampolskiui.³³ 1922 m. inžinierius Anatolijus Liniavskis buvo Lietuvos–prancūzų prekybos ir pramonės bendrovės direktorius.³⁴

Sociologės Natalijos Kasatkinos tyrimų rezultatai rodo, kad rusų imigrantai Lietuvoje, siekdami užsidirbti pragyvenimui, mėgino panaudoti ne tik profesines žinias, bet ir retus tuometėje visuomenėje įgūdžius: vairavo automobilius, siuvo drabužius, dirbo repetitoriais, mokė vaikus ir suaugusiuosius užsienio kalbų ir kt. Kai kurie iš jų, pradėdami nuo paprastų darbų, geromis žiniomis ir įgūdžiais įgydavo didesnę darbavietų pasitikėjimą.³⁵ Buvęs Kuršo gubernijos karininkas ir valdininkas Feognijus Dunajevas savarankiškai mokėsi fotografijos meno, tapo kinematografijos Lietuvoje pradininku ir kino kronikos kūrėju.³⁶ Kauno spaudoje rusų kalba (*Эхо*) dažnai pasitaikydavo rusų skelbimų, kuriuose siūlomos paslaugos neprestizinišose darbinės veiklos srityse, įskaitant samdą už minimalų atlyginimą. Skelbimuose iš dalies atsispindėjo jų autorių įgūdžiai ir išsilavinimas tikintis, kad tai bus privalumas įsidarbinant. Dažnai darbo ieškojo moterys, įgijusios vadinamąjį namų išsilavinimą, baigusios Rusijos imperijos aukštąsias ir aukštesniasias mokyklos įstaigas. Vaikų ugdymas ir auklėjimas atrodė patrauklus išsilavinusioms rusėms ir pan.³⁷

Kokias profesijas turėjo rusai, stingant išsamesnių šaltinių, iš dalies galima susidaryti išpūdį iš 1932–1933 m. m. Kauno rusų gimnazijos mokinių

³² 1936 m. vasario 5 d. Rusų emigrantų susivienijimo pareiškimas Kauno m. ir aps. viršinininkui, *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 1938, l. 79.

³³ 1921 09 26, Lietuvos URM viceministro Balučio pareiškimas Nr. 13057 Lietuvos VRM, *LCVA*, f. 394, ap. 3, b. 539, l. 182.

³⁴ 1922 m. spalio 5 d. inžinieriaus Anatolijaus Liniavskio prašymas VRM Piliėčių Apsaugos Departamentui, *LCVA*, f. 394, ap. 4, b. 43, l. 443.

³⁵ Vienas iš N. Kasatkinos rusų inteligentijos tyrimo respondentų pažymėjo, kad *Fordo* akcinėje bendrovėje dirbo ir rusų, daugiausiai emigrantų karininkų. Jie pradėdavo dirbti vairuotojais, tačiau sugebėjimai ir žinios padėdavo vėliau užimti aukštesnius postus. Tarp jų paminėtinas Vladimiras Bykovas, atvykęs į Lietuvą po 1917 m. spalio revoliucijos. Iš pradžių jis dirbo vairuotoju, vėliau – techniku, galiausiai tapo skyriaus viršinininku. Skyriaus viršinininku dirbo ir buvęs karininkas Latenkovas. Respondento nuomone, svarbiausia rusų karjeros sėkmės sąlyga – jų kvalifikacija. Jie buvo vertinami bendrovėje pagal gebėjimus. Rusų gretose taip pat buvo Banko valdybos narių. Respondento teigimu, rusų namai, kuriuose jis lankydavosi, niekuo nesiskyrė nuo vidutinių pasiturinčių kauniečių. N. Kasatkina, A. Marcinkevičius, *Rusai Lietuvos Respublikos visuomenėje 1918–1940 m.: istorinės retrospektyvos konstravimas*, Vilnius, 2009.

³⁶ Феогний Афиногенович Дунаев, *Эхо*, 1938, 26 августа.

³⁷ Pavyzdžiui: 3 вновь прив. барышни (беженки) учительницы ищут занятия или уроков, знают иностран. языки (*Эхо*, 1921, 15 декабря, № 290); Б. преподавательница Гайсинской мужской гимназии с высшим образованием дает уроки немецкого и французского яз. и по другим предметам, а также принимает переводы и письменные работы (*Эхо*, 1923, 21 марта, № 76).

tėvų profesijų arba užsiėmimų sąrašo. Šio straipsnio autoriaus skaičiavimais, iš 133 asmenų, kurie, galima numanyti, buvo rusai (tautybė nėra tiksliai nurodyta), namų savininkais ir ūkininkais įvardyta po 11 (8,3 proc.), įvairių sričių tarnautojais – 10 (7,5 proc.), statybų rangovais – 9 (6,8 proc.), valdininkais ir inžinieriais technikais – po 8 (6,0 proc.), pirkliais – 7 (5,3 proc.), šventikais ir prekybininkais – po 5 (3,8 proc.), darbininkais, mokytojais ir gydytojais – po 3 (2,6 proc.). Šioje gimnazijoje mokslas buvo mokamas, todėl sąrašė daugiausia aptinkama pasiturinčių rusų šeimų vaikų. Kadangi šeimos išlaikymo pareigos teko vyrams, moterys dažnai būdavo namų šeimininkės, nors tarp jų pasitaikė tarnautojų, siuvėjų, kirpėjų, namų savininkių ir pan. Miesto gyventojams nebūdinga dirbti žemės ūkyje. Kita vertus, dalis rusų (ypač sentikių) turėjo prie namų daržus, kuriuose veikiausiai augino daržoves, pardavinėjo jas turguose ir pan.³⁸

Rusų profesinių įgūdžių pritaikymo kliūtys

Derėtų įvertinti tai, kad rusų įsidarbinimo galimybės priklausė ne tik nuo individualių savybių, bet ir formalių bei neformalių galimybių ar kliūčių lūkesčius paversti tikrove. Vienas esminių veiksnių, ribojusių šių galimybių spektrą, buvo etninės daugumos politika ir nuostatos. Tai ypač pasakytina apie imigrantų statusą, kurį darbo rinkoje reglamentavo bendrosios taisyklės, taikytos visiems nepiliečiams. Antai 1922 m. rugsėjo 22 d. Lietuvos VRM pranešė rusų imigrantų socialine padėtimi suinteresuotoms tarptautinėms organizacijoms (Raudonojo Kryžiaus komitetui, Tautų Sąjungos komisariatui pabėgėlių reikalams), kad šalyje „bedarbės nėra, visi, kas nori, turi darbą, todėl rusų stovis, ekonomijos žvilgsniu, neblogas <...>. Lietuvos vyriausybė rusų emigrantams socialinėje sferoje neteikė išskirtinės paramos, atskirai rusams jokių įstatymų nėra. Visi rusai lygūs yra su svetimšaliais, gyvenančiais Lietuvos teritorijoje ir visi įstatymai, kurie liečia svetimšalius, taikomi ir rusams“³⁹. 1924 m. Tautų Sąjunga prašė Lietuvos vyriausybės bendradarbiauti su vyriausioju komisaru pabėgėlių reikalams Fridjoftu Nansenu, „kuris rūpinasi tujų rusų reikalais visame kame, o ypač kiek tai liečia rusų bendrąjį ir profesionalųjį mokymą, suieškojimą tarnybos ir jų grįžimą tėvynėn“⁴⁰.

Nors rusų imigracijos veikėjai Lietuvoje ir kitose šalyse labai atsiskleidė

³⁸ 1932–1933 m. m. Kauno rusų gimnazijos mokinių sąrašas, *LCVA*, f. 391, ap. 2, b. 519, l. 12–18.

³⁹ 1922 09 22, Lietuvos VRM Piliečių apsaugos departamento pranešimas Nr. 13500 Lietuvos URM, *LCVA*, f. 394, ap. 4, b. 43, l. 226.

⁴⁰ 1924 01 30, URM pareiškimas Nr. 1832 vidaus reikalų ministrui, *LCVA*, f. 394, ap. 3, b. 568, l. 3.

kai kuriose darbinės veiklos srityse, nėra pagrindo manyti, jog dauguma jų lengvai įsitvirtino prestižinėse darbo vietose ir išvengė būtinybės dirbti nekvalifikuotą darbą. Šios problematikos tyrinėtojų įsitikinimu, faktas, kad iš Rusijos daugiausia emigravo išsilavinusių sluoksnių atstovai ir proporcingai didelė kariškių dalis, mažai ką atskleidžia apie jų užsiėmimus svetur. Labai sąlyginiais skaičiavimais, apie 23 proc. migrantų, kurie kreipėsi dėl įsidarbinimo į rusų emigracijos organizacijas, sudarė pramonės darbininkai ir amatininkai. Žemės ūkio darbuotojų buvo apie 41 proc., inteligentų, dirbusių fizinių darbą, – apie 31 proc., inteligentų, dirbusių pagal *inteligentiškas specialybes* – apie 5 proc. Tad daroma išvada, kad apie 90 proc. rusų migrantų priimančiose šalyse dirbo fizinių darbą.⁴¹ Šalyse, kurių vyriausybės pripažino Nanseno pasus, jie įgijo pragyvenimo ir judėjimo teisę. Šie pasai suteikė migrantams apibrėžtą politinį ir teisinį statusą, bet nepanaikino daugelio sunkumų socialinėje srityje: nepadėjo gauti vizų ir darbo leidimų, nesuteikė teisės į pašalpas ir kt. Ne mažiau svarbu, kad daugumoje šalių už pasų išdavimą individai turėjo mokėti tais laikais nemažą mokestį.⁴²

Rusų imigrantų įsidarbinimo galimybes ir kliūtyms Kaune aptariamam laikotarpiu vertintinos pagal panašius veiksnius. 1923 m. vasario 27 d. VRM Piliečių apsaugos departamento aplinkraštyje Lietuvos apskričių viršininkams buvo pranešama, kad Nanseno pasai „bus išduodami prisilaikant svetimšaliams nustatytų taisyklių, t. y. už svetimšaliams skirtą mokesnį ir trijuose egzemplioriuose, vienas iš kurių išduodamas tremtiniui, vienas lieka apskrities viršininko bylose ir vienas pristatomas departamentui“⁴³. Taisyklės, reglamentavusios svetimšalių gyvenimo Lietuvoje sąlygas, buvo ne itin palankios nuolatinio darbo paieškai. Asmenys, kurie turėjo kitų valstybių pasus arba neturėjo jokių tapatybės dokumentų, bet pageidavo pasilikti Lietuvoje ilgiau nei mėnesį, privalėjo gauti apskrities viršininko leidimą. Tokie leidimai buvo išduodami ne ilgiau kaip metams, o pratęsimi galėjo būti tik už nustatytą mokestį (aptariamam atveju – 20 Lt metams). Galimybė atleisti nuo mokesčio buvo numatyta tik tiems tarnautojams, kuriuos kvietėsi į tarnybą Lietuvos vyriausybė arba valstybės įstaigos, bei asmenims, kuriuos VRM pripažins nepasiturinčiais⁴⁴. Asmuo, vykdavęs per Lietuvą tranzitu ir apsistodavęs jos teritorijoje ilgiau, negu numatė tranzito viza, turėjo sumokėti trigubai didesnį mokestį už vizos kainą ir nedelsiant būti išsiųstas iš šalies⁴⁵.

⁴¹ И. В. Сабенникова, Русская эмиграция как социокультурный феномен, *Мир России*, 1997, № 3, с. 164.

⁴² В. Ионцев, Н. М. Лебедева, М. Назаров, М. Окорочков, *Эмиграция и репатриация в России*, Москва, 2001, с. 49.

⁴³ 1923 02 27, VRM Piliečių apsaugos departamento aplinkraštis Nr. 339/24 apskričių viršininkams, *LCVA*, f. 394, ap. 3, b. 522, l. 40.

⁴⁴ 1922 09 05, Svetimšaliams gyventi Lietuvoje laikinosios taisyklės, *LCVA*, f. 394, ap. 3, b. 522, l. 46–47.

⁴⁵ Svetimų valstybių piliečiams vizoms duoti taisyklės, *LCVA*, f. 394, ap. 3, b. 522, l. 47.

Nuo XX a. 4 dešimtmečio pradžios lietuvių visuomenėje vis gajesnė darėsi nuostata, kad nepiliečių įdarbinimo praktika, plėtojantis įvairioms ūkio šakoms ir profesinių mokyklų tinklui, augant kvalifikuotų vietos specialistų skaičiumi, atima uždarbį iš vietinių kadru. Inžinieriaus Broniaus Garšvos teigimu, „Protinis paveldėjimas paliko mums po karo buvusios Rusijos piliečius, kurie atsakę nuo dabartinės Rusijos, liko piliečiais „be pilietybės“. Kadangi nėra krašto, kurs turėtų rūpintis jų likimu, tai Lietuva privalo juos laikyti pas save <...>. Pasirodę didelio kataklizmo pasėkoj, jie sudaro laikiną reiškinį ir ilgainiui turi išnykti. Nauji šios kategorijos svetimšaliai, kurie naujai būtų įleidžiami į kraštą, turėtų būti įskaitomi į antrą kategoriją, kurie dėl ekonominių sumetimų atvyksta Lietuvon uždarbiauti darbo srity. Ši kategorija sudaro labiausiai nepageidaujamą grupę.“⁴⁶ Dėsninga, kad tautinėje valstybėje intensyvus nuosavų inteligentų ir kvalifikuotų specialistų rengimas atitiko etninės daugumos lūkesčius, o antraeilis vaidmuo darbinės veiklos srityse ėmė nebetenkinti. Lietuviams veržiantis į anksčiau sunkiai pasiekiamas darbo vietas, nepavyko išvengti konkurencijos su etninėmis mažumomis ir imigrantais apraiškų. Pastarųjų atstovams įsidarbinimas prestižinėse darbo vietose tapo dar sunkiau pasiekiamas, o dalis įdarbintųjų anksčiau buvo atleisti iš tarnybos.

Konkurencijos augimas sudarė prielaidas tarp rusų formuotis antrarūšiško jausenoms, apie kurias atviriau buvo užsimenama bendraujant privačiai. 1929 m. Rusų emigrantų susivienijimo Lietuvoje pirmininkas Jokūbas Fiodorovas laiške generolo Piotro Vrangelio našlei Marijai rašė: „nuo 1920 iki 1923 m. (nekalbu apie 1918 ir 1919 m.), kai Lietuvai iš tiesų reikėjo inteligentijos, o svarbiausia – specialistų, rusai gyveno labai gerai: dauguma tarnavo valstybinėse įstaigose, užimdami solidžias ir net atsakingas pareigas. Maža to, valstybinėse įstaigose susirašinėjimas vyko ... rusų kalba. Teisme, gimnazijose, įvairiuose kursuose, žodžiu visur buvo rusų. Praėjus nedaug laiko, iš viso dešimtmečiui, rusams nebeliko vietos. Viršinininko (ruso) pavaduotojas (lietuvis), pasimokęs pas jį pareiškė – gana! Dabar aš ir pats galiu. Rusą pašalino. Ir ne tik emigrantą – pašalino rusus su lietuviškais pasais“. Pasak minėto veikėjo, dauguma rusų imigrantų Kaune nuolat balansavo ties skurdo riba (ieškojo atsitiktinių uždarbių sezoninėse statybose ir pan.). Jiems esą iš 250 Lt metinio atlyginimo reikėjo sumokėti 60 Lt į biudžetą už teisę gyventi valstybėje, iš kurios negavo jokių subsidijų. Dėl prastų įsidarbinimo galimybių XX a. 4 dešimtmetyje Rusų emigrantų susivienijimas, remiant Tautų Sąjungai, padėjo daliai bedarbių išvažiuoti iš Lietuvos į Prancūziją ir Pietų Amerikos šalis.⁴⁷

Vienas iš ryškių aptariamų konkurencijos pavyzdžių – peripetijos valstybinėse meno įstaigose. 1928 m. Valstybės teatro balerina Jadvyga Jovaišaitė skundėsi Švietimo ministerijai, esą ji sąmoningai ignoruojama režisieriaus Pavelo

⁴⁶ B. Garšva, Svetimšaliai darbo srityj Lietuvoj, *Tautos ūkis*, 1930, Nr. 1.

⁴⁷ Л. Флейшман, Б. Равдин, *min. veik.*, p. 354–355.

Petrovo ir direktoriaus Viktoro Žadeikos. Artistė atsisakė vaidmens spektaklyje *Spragtukas* pabrėždama, kad minėti asmenys „engia mūsų baletu lietuvius, o rusams duoda privilegijas. Pastarieji gauna šokti ir klasikinius, ir charakterinius šokius su dideliu skaičiumi repetacijų ir visa atida p. Petrovo skiriama tik jiems <...> Atsiminus, kiek svajojau būdama Paryžiuje parvažiavus dirbti Lietuvos meno naudai ir parvažiavus susidūriau mūsų teatre su rusais, kurie norėdami iškelti aukštyn savuosius, žemina mane, kaip lietuvaitė – sunku man toliau rašyti“⁴⁸. O 1930 m. Kauno meno mokyklos vadovybė priėjo prie išvados, kad „grafikos ir dekoratyvinio meno studijos, M. Dobužinskiui vadovaujant, veikė visai menkai ir visai neatatinkamai Lietuvos gyvenimo reikalavimams“⁴⁹. Į jo vietą buvo pakviestas dailininkas Adomas Varnas, kurio „pasizadėjimas stropiai dirbti įgalina manyti, kad ta studija su bažnytinės tapybos skyriumi pavės pageidaujamoj tautinėj dvasioj, kas labai svarbu ir ko nė vienas svetimšalis negalėtų padaryti“⁵⁰.

Rusų profesinei sėkmei tapo svarbu perprasti lietuvių gyvenimą, pasaulėžiūrą ir kultūrą. Sugebėjusieji tai padaryti, lengviau ištirpdavo abipusių santykių barjerus ir sėkmingiau atsiskleisdavo darbovietėse. Tarp rusų buvo veikėjų, kurie tuometinio Kauno lietuvių visuomenės elite turėjo nemažą autoritetą arba buvo tapę *savais* (prof. Levas Karsavinas, Mykolas Glinskis, Piotras Veriovkinas ir kt.). Galbūt todėl vienas iš įvykių amžininkų laiške minėtai Marijai Vrangel rašė, kad „nemažai yra universitete buvusių rusų profesorių, bet dabar jie visi lietuviai“⁵¹. Rusų nenoras susitapatinti su etninės daugumos lūkesčiais kai kuriais atvejais lėmė įtemptus santykius profesiniuose kolektyvuose. Mykolas Krupavičius, apibūdindamas kariuomenės vadovybės sudėtį 1918 m. pabaigoje, rašė: „Visi galvojo, kad tai caro laikų Petrapilio štabo skyrius, nes visose vietose sėdėjo suirusios Rusijos minėto štabo rusai <...>. Reikėjo matyti tą nusivylimą ir pyktį, kai tas idealiai lietuviškas karininkų kadras minėtame štabe buvo iš aukšto traktuojamas to paties ruso, kuris lietuvių niekino caro laikais ir kuris nei vienu lietuvišku žodžiu atvykusio dabar tėvynės ginti lietuvių karininko neprakalbindavo“⁵². 1921 m. vidaus reikalų ministras Vincas Kerpė viename iš dokumentų pažymėjo: „Pasiekiančiomis mane žiniomis remiantis, galiu pasakyti, kad jau esamieji mūsų kariuomenėj Rusų armijos

⁴⁸ 1928 02 29, Valstybės teatro baletu solistės J. Jovaišytės-Olekienės pareiškimas švietimo ministrui, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 1146, l. 75–77.

⁴⁹ 1930 06 13, Kauno meno mokyklos mokytojų tarybos posėdžio protokolas Nr. 20, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 1099, l. 279.

⁵⁰ 1930 08 18, Meno mokyklos direktoriaus pranešimas Nr. 246 Švietimo ministerijos III departamentui, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 1146, l. 273.

⁵¹ Л. Флейшман, Б. Равдин, *min. veik.*, p. 374.

⁵² М. Krupavičius, *min. veik.*, p. 350.

pulkininkai ir generolai erzina mūsų [lietuvių] kariškius dvasios nesupratimu ir pertat demoralizuoja“⁵³.

Neabejotinai svarbia profesinės karjeros galimybių Kaune sąlyga tapo valstybinės kalbos žinios. Jos buvo pravarčios visu aptariamam laikotarpiui, bet šių žinių reikšmė ypač išaugo po 1926 m. perversmo, kai norint tarnauti valstybinėse įstaigose tapo būtina išlaikyti lietuvių kalbos egzaminą. Prastas egzaminų įvertinimas galėjo tapti dingstimi nutraukti sutartį su darbuotoju. Rusų patirtis šiuo atžvilgiu skyrėsi, pradedant Vytauto Didžiojo universitetu ir baigiant žemiausios grandies valstybės tarnautojais. Šiuo atžvilgiu klasikiniu lietuvių kalbos įvaldymo pavyzdžiu laikytinas L. Karsavinas, o jo kolega prof. Povilas Gronskis per 3 darbo Kaune metus neįveikė kalbos barjero.⁵⁴ Kompleksinis įvairių veiksmų poveikis lėmė, kad rusai ir kitos etninės mažumos buvo neproporcingai atstovaujami valstybinėse įstaigose. Pavyzdžiui, 1934 m. Centrinio statistikos biuro duomenimis, bendras rusų, baltarusių ir ukrainiečių nuosimtis Kaune veikusiose ministerijose ir jų padaliniuose siekė 2,0 proc. Iš jų daugiausiai dirbo Krašto apsaugos (Vyriausiajame kariuomenės štabe, kariuomenės daliniuose, karo ligoninėje), Susių siekimo (mašinų, kelių ir statybų, plentų ir vandens kelių direkcijose) ir Švietimo ministerijose (prie pastarosios priskirti Vytauto Didžiojo universiteto ir Valstybės teatro darbuotojai).⁵⁵

Kai kurie imigrantai, ieškodami pragyvenimo galimybių Kaune, mėgino verstis privačia praktika. Tarp dažniausiai klientams siūlomų paslaugų buvo baletas ir šokių pamokos. 1923–1940 m. Kaune veikė Olgos Iljinskaitės-Mintaučkienės baletoplastikos ir šokių kursai. Į jų programą, be baletas, pateko populiarių šokių (tango, polkos, valso, anglų valso ir kt.) pamokos⁵⁶. XX a. 4 dešimtmetyje taip pat veikė privačios M. Valentinovo ir A. Obuchovo baletas studijos.⁵⁷ Vis dėlto panašių įstaigų tinklas buvo mažas dėl menkų jų galimybių konkuruoti su valstybinėmis biudžetinėmis įstaigomis. Jų veikla reikalavo didelių išlaidų ir todėl buvo trumpalaikė (ypač jei siūlomos paslaugos dubliavo valstybės įstaigų funkcijas). Paminėtina, kad dailininko Mstislavo Dobužinskio meno studija, įsikūrusi po personalo konflikto Kauno meno mokykloje, gyvavo 1930–1933 m., kol gavo subsidiją iš valstybės biudžeto. Nutrūkus šiai paramai, iš karto nutrūko ir studijos veikla.⁵⁸

⁵³ 1921 10 03, Ministrų kabineto reikalų vedėjo pranešimas Nr. 2048 vidaus reikalų ministrui, *LCVA*, f. 377, ap. 5, b. 9, l. 195.

⁵⁴ S. Pivoras, P. Lasinskas, Humanitarinių mokslų fakultetas, *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002 m.* Kaunas, 2002, p. 126.

⁵⁵ *Lietuvos statistikos metraštis 1934 m.*, t. 7, Kaunas, 1935, p. 306–307.

⁵⁶ 1936 10 26, O. Iljinskaitės baletoplastikos ir šokių kursų vedėjos pranešimas Švietimo ministerijai, *LCVA*, f. 391, ap. 5, b. 510, l. 276, 277.

⁵⁷ A. Girdzijauskaitė (sud.), *Lietuvių teatro istorija*, 1 kn., Vilnius, 2000, p. 413.

⁵⁸ G. Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940 m.*, Kaunas, 2003, p. 237.

Išvados

1. Rusų, kurie 1918–1940 m. Kauno mieste sudarė nevienalytę gyventojų grupę, padėtis darbo rinkoje priklausė nuo pačios etninės mažumos ar atskirų jos segmentų profesinio potencialo. Išsilavinimas, kvalifikacija ir kiti profesiniai įgūdžiai leido daliai rusų sėkmingai įsitraukti į centrinių valstybinių, municipalinių ir privačių įstaigų veiklą. Kauno miesto pramoninei raidai būdinga tai, kad rusai dėl finansinio ir materialinio kapitalo stokos retai steigė savo nuosavas įmones ir darbo rinkoje daugiausia dalyvavo kaip samdoma darbo jėga kitų etninių grupių savininkų įmonėse. Iš esmės rusai atstovavo plačiam profesijų spektrui, tačiau dauguma jų profesinių grupių nebuvo taip gausiai atstovaujamos kaip kitų etninių mažumų.

2. Kitu reikšmingu veiksniumi, lėmusiu etninių mažumų integracijos į darbo rinką galimybes Kaune, tapo etninės daugumos politika ir nuostatos. Gebėjimas laiku suvokti šiuos interesus, jų kaitos dinamiką, išmokti lietuvių kalbą ir panaudoti savo įgūdžius kintančiomis darbo rinkos sąlygomis leido daliai rusų konkuruoti su lietuviais ir kitomis Kauno miesto etninėmis grupėmis. Antra vertus, ryški Valstybės teatro baleto artistų ar VDU profesorių karjera atspindi išimtis, o ne dėsningumus tarp šios kategorijos asmenų.

3. Rusų senbuvų statusas buvo palankesnis įsidarbinti nei porevoliucinio srauto imigrantų iš Rusijos. Dalis rusų, ypač imigrantų, kęsdami materialinius nepriteklius, stokodami įgūdžių ar tiesiog nerasdami palankių galimybių juos pritaikyti, išgyveno neišsipildžiusių profesinių lūkesčių maudulį. Būdinga, kad tokios socialiai pažeidžiamos individų grupės išeitimi laikė migraciją į kitas šalis. Tad teisingiau būtų teigti, kad 1918–1940 m. Kaune, greta rusų integracijos į darbo rinką sėkmės atvejų, egzistavo prielaidos nesėkmėms ir valstybės interesų nulemtiems rusų teisių ribojimams.

Andrius MARCINKEVIČIUS

LABOUR ACTIVITY OF RUSSIANS
IN KAUNAS (1918-1940): OPPOR-
TUNITIES AND OBSTACLES FOR
ADAPTATION OF SKILLS

Summary

In the 1920s, ethnic minorities, especially professionals, could successfully compete in various segments of the labour market since Lithuanian society lacked educated elites and workers. In this period, Russians, both citizens and immigrants, could find employment in public and private institutions of Kaunas, doing both intellectual (i.e. public servants, lawyers, teachers, artists, etc.) and physical (construction, industrial, transport, etc.) work. Although Russians who had Lithuanian citizenship had fewer legal difficulties in finding employment, they often lacked the necessary skills that migrants from the Soviet Russia possessed. The position

of Russians in the labour market also depended on the interests and readiness of the ethnic majority to provide employment opportunities for members of ethnic minorities and immigrants. The Lithuanian government was interested in the quick preparation of Lithuanian professionals and creation of favourable conditions for their employment. This tendency became especially evident after the 1926 *coup d'état*. Providing employment opportunities for immigrants from other countries did not fit well with the increasingly nationalistic political program of the Lithuanian government. Foreign professionals were employed in state institutions only when no local specialists could be found (the prime examples of such employment were Russian ballet artists in the State Theatre and academics at Vytautas Magnus University). In the 1930s, employment opportunities for ethnic minorities and immigrants started to diminish. Economic immigrants started to be treated as an unnecessary work force that reduced employment opportunities for Lithuanians, while jobs in public service were mostly offered only to Lithuanians. Russians in Kaunas had to turn to the private sector for employment, where they had to compete with Jewish or Germans who had secured strong positions in trade and industry even before World War I. Russian employment possibilities also depended on their ability to adjust to the Lithuanian cultural environment. Especially important was the ability to learn the Lithuanian language since the level of knowledge of the language often determined employment possibilities. In the 1930s, weak knowledge of the Lithuanian language was already considered an impediment to productive work in many state institutions. Lack of employment opportunities in Lithuania led some Russians to consider emigration.

Keywords: Russians, Russian immigrants, Kaunas, labour market, labour activity, employment opportunities, adaptation of skills.